

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻՐ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1954

≡ ՅՈՒՆԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ ≡

ԹԻԻ 7-8

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀՆԴԿԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

(ԱՅՅՆԱՌԹԱՆ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ)

Ա.

Բնիկ ամիսներ առաջ, Ս. Աթուռյա Տեղապահը, քաղցր պատահություններ ունեցավ այցելելու Հնդկաստանի մեր պատուական հայ զաղութներուն, անոնց տանելու նախ Ս. Աթուռյա և Հայ Եկեղեցւոյ օրհնութիւնն ու ողջոյնը և ապա խնդրելու իրենց օժանդակութիւնը երուսաղէմի վանքին և անոր միջոցաւ նպաստի կարօտ վանքաբնակ ժողովուրդին:

Տեղապահ Սրբազան Հայրը, Հնդկաստանի այցելութեանը շրջանին, իր ժամանակին մեծ մասը անցուցած է կալիկաթա, այցելած է նաև Ռանդուն, Ասանսիւլ, Պօմպէյ և շրջակայքը: Տպաւորութիւնները զորս ունեցած է Նորին Սրբազնութիւնը մեր այդ մոռցուած բայց պատուական զաղութներու Հայութենէն՝ աւելի քան զոնացուցիչ ու սրտազրաւ են: Ամենուրեք Նորին Սրբազնութիւնը դիմաւորուած է յարգանքով ու սիրով, պատարագած ու քարոզած է վերոյիշեալ բոլոր կեդրոններուն մէջ, ազգին ու Եկեղեցիին զգացումով տալիս խորապէս տողորուած սիրտերուն բաշխելով նախ՝ Ս. Տեղեաց, Գրիստոսի Տնօրինական վայրերու օրհնութիւնները, պատմելով անոնց նոյն առեն Հայ երուսաղէմի կրօնական ու ազգային սրբութիւններէն, ազգապարծան իրաւունքներէն, մազաղաթներու մէջ ծրարուած գեղեցկութիւններէն, և այն արժէքներէն ու ոգիէն՝ որ երուսաղէմի դարաւոր այս սրբութեան յատուկ է:

Նորին Սրբազնութիւնը այցելած է բոլորին տունները անխորի և մխիթարած ու ոգևորած է զիրենք իրենց Եկեղեցւոյ և ազգային զգացումներուն մէջ: Հակառակ հեռաւոր ու մոռցուած գոյութ մը ըլլալուն, Հնդկաստանի Հայութիւնը ունի և կը պահէ հայեցի այնպիսի առաքինութիւններ՝ որոնցմէ զուրկ կը մնան դժբախտաբար մեր միւս զաղութներէն շատեր: Ազնիւ ու ճշմարիտ կրօնասիրութեան, ազգասիրութեան, մարդասիրութեան և հիւրա-

սիրութեան զգացումները անոնց բոլորին մէջ կը մնան տակաւին անարատ, ջերմ ու հայեցի: Կամքի և աշխատութեան ցեղային բարի յատկութեանց չնորհիւ, հակառակ իրենց պտրտադրուած կլիմայական ճնշիչ պայմաններուն և օտարութեան խորթացնող ազդակներուն, անոնք կրցեր են պահել իրենց հոգիներուն խորը, այն անհրաժեշտն ու ազնիւը, որ հայութեանն է և հայուն:

Բովանդակ Հնդկահայոց թիւը այսօր հազիւ թէ հազար ութ հարիւր կը մօտենայ, համաձայն քանի մը տարիներ առաջ ճշգրտած մարդահամարին: Անոնց ամենէն ստուար խումբը, չուրջ հազար երեք հարիւր՝ կը բնակի Կալիթայի մէջ, երկրորդ խումբը, չորս հարիւր հոգի, ձաւթայի մէջ, երրորդ և չորրորդ խումբերը, հազիւ յիսուսական չունչ, Ռանգուն և Պոմպէյ քաղաքներու մէջ:

Հնդկահայութիւնը այսօր չունի անտեսական իր երբեմնի դիրքը. ոչինչ մնացած է Սականներու, Շահամիրեաններու, Ղարամեաններու, Սամուէլ Մուրաաններու, Արզարեաններու, Գալտանի, Սաիֆընի, Ֆիլիպսի, Կրէտի և նմաններու նիւթական առասպելային հարստութենէն: Ամէն հայ՝ սրտի ճմլումով միայն կը հաստատէ տակաւին մինչև այսօր, վերոյիշեալներու նիւթած ու կառուցած այն չքեղ յիշատակարանները, պալատանման շէնքերն ու հաստատութիւնները, որոնք դեռ մինչև երէկ իրենցն էին, իսկ այսօր Պետութեան և ուրիշներու անցած:

Սակայն հակառակ թուական իրենց նուագութեան և երբեմնի անտեսական դիրքի չզոյւթեան, անոնք տակաւին կը պահեն իրենց դիրքն ու անունը, ազգերու, կրօնքներու և լեզուներու այն անսահման խառնարանին մէջ՝ որ Հնդկաստան կը կոչուի, և այս պարագան ուրիշ շատ մը տրտմութիւններու կարգին, հայ այցելուին կ'առթէ ազգային հպարտութիւն և ուրախութիւն: Թիւր չէ ժողովուրդի մը կամ հասարակութեան մը ոյժը, այլ այն իմացական և բարոյական յատկութիւնները զորս ժառանգած է ան իր արիւնէն ու նախնիքներէն: Արդարև Հնդկահայութիւնը դարերէ ի վեր զաղթած է զխաւորաբար Զուղայէն, որոնց բոլորին նախնիքը կը սերին Այրարատէն, իրենց արեան և բարքերուն մէջ կրելով բնական ուշիմութեան և յառաջգիւմութեան զազունիքը: Ժամանակի ընթացքին, Հնդկաստանի Հայութիւնը անտեսական, իմացական և յաճախ քաղաքական մարդերուն վրայ մեծ նուաճումներ բրած է, վայելելով ուշադրութիւնն ու համակրանքը թէ երկրի բնիկներուն և թէ օտարներուն: Նիւթական այս բարդաւաճ վիճակին բնական հետեանքը եղած է իմացական ձեռնարկներ, տպարան, մամուլ, դպրոց, և անոնց հաշուոյն թէ երկրէն ներս և թէ դուրս եղած իշխանական մեկենասութիւններ, որոնք Մատրանն ու Կալիթան հայ մտքի զարգացման կարևոր կեդրոններու պիտի վերածէին, տակաւին ասկէ մինչևեւ դար մը առաջ:

Գիրքերու տպագրութեան պիտի յաջորդէր առաջին հայ լրագրի, «Ազգաբար»-ի և անոր յաջորդող հանդէսներու հրատարակութիւնները: Յետոյ երբ զաղութը զխաւորաբար Կալիթայի մէջ կը սկսէր հոծանալ և կազմակերպուիլ, Եկեղեցիի կոլբին կը մտածուէր ունենալ հայ վարժարանը, որ թթխմորը պիտի ըլլար Մարդասիրական ձեմարանին, որ յետոյ, չնորհիւ Աստուածատուր Մուրաթանեանի և Մնացական Վարդանեանի կրթանուէր կտակներուն, 1821ին զոյութեան պիտի դարձնէր: Յիշեալ վարժարանը իր սկզբնական շրջանին, մասնա-

ւորաբար Մենսրոպ Թադիադեանցի և Յովհ. Աւտայեանի տեսչութեան օրերուն, ունեցած է փայլուն շրջան, հայերէն լեզուի և ազգային կրթութեան տեսակէտով, բայց ժամանակի ընթացքին հեռացած է իր նպատակէն, տեղի տալով երկրի պահանջներուն, ու տակաւ Անդլիերէն լեզուն ստացած է զերակշիռ կարեւորութիւն, այնպէս որ այսօր անիլա աւելի պետական կամ անգլիական վարժարանի մը կերպարանքն ունի քան ազգային դպրոցի: Քանի մը տարիներ առաջ, որոշ ջանքեր ի գործ դրուած են տեղւոյն նախանձախնդիր ազգայններու կողմէն, որ Տեսուչը հայ ըլլայ, և ազգային ոգիի ու դաստիարակութեան որոշ պահանջներ յարգուին վարժարանէն ներս:

Ժողովուրդի մը կեանքին հոգեկան ու մտաւոր յատկանիշերն ու յատկութիւնները կը շափուի անշուշտ անոր հասարակական և ընդհանուր գործունէութենէն, որուն խարսխաւոր հիմնարկութիւններն են իր եկեղեցիներն ու վարժարանները, իր մամուլն ու ազգային ոգիի ու աւանդութիւններու արժեւորման ճիգը: Տխուր է խոստովանիլ թէ այժմու Հնդկահայութիւնը շատ անփառունակ պատկեր մը կը ներկայացնէ իր եկեղեցական, կրթական և ազգային կեանքի երեսներուն վրայ: Ամբողջ Հնդկաստանի հայ զաւուրներուն մէջ այժմ գոյութիւն ունեցող տասը եկեղեցիներէն չորսը միայն իրենց քահանաները ունին, որոնց մեծ մասը իրենց անբաւարար պատրաստութեան պատճառաւ, ի վիճակի չեն յանձանձեւու մեր ժողովուրդին հոգեկան կարիքները, և կը բաւականանան կատարելու միայն ծիսական արարողութիւններ ու պաշտամունք, որոնք հոգեւոր կեանքի պատեանը կը պատրաստեն լոկ, առանց գոհացում տալու անոր հոգեկան միջուկին:

Կրթական կեանքը գոհացուցիչ կարելի է նկատել, չնորհիւ Մարդասիրական Ճեմարանին և Դաւթեան աղջկանց վարժարանին, եթէ անոնց վրայ նայինք ընդհանուր կրթական տեսակէտէն, սակայն տխուր և անբաւարար ազգային կրթութեան և ոգիի տեսակէտով:

Կալով մամուլին, ճնոր Ազգաբարձը, չնորհիւ Տիար Զիպետ Հանանեանի կորովի ջանքերուն, անշուշտ թէ սահմանուած է կարևոր դեր մը կատարելու Հնդկահայութեան կեանքին մէջ, իբրև վառուած մոմ մը որ մէկ կողմէն կը ջանայ լուսաւորել Հնդկահայութեան փառաւոր անցեալը ներկայ սերունդի յիշողութեան մէջ, միւս կողմէն կը միտի այժմէութեան վերածել այն բոլոր անհրաժեշտութիւնները, որոնց պէտք ունի Հնդկահայութիւնը և անոր ծոցին մէջ պատրաստուող նոր սերունդը:

Եկեղեցի, դպրոց և մամուլ. ահա այն երեք գլխաւոր հիմնարկութիւնները՝ որոնց անհրաժեշտ պէտքը ունի որեւէ զաւուր կամ հասարակութիւն: Ուրախութիւն է խոստովանիլ թէ Հնդկահայութեան մէջ այս երեքն ալ տակաւին կը շարունակեն իրենց գոյութիւնը, սակայն պէտք ունին աճման և կազմակերպութեան:

Դպրոցի կամ ազգային կրթութեան հարցը ամենէն շատ մտահոգիչ և արիւնոյ վէրքն է Հնդկահայութեան: Այժմու նոր սերունդի մեծ մասը չի կրնար խօսիլ իր մայրենի լեզուն: Ազգային տեսակէտով յուսահատական ըլլալու չափ տխուր կացութիւն մըն է այս: Փառաւոր անցեալէ մը իջնող, և լաւագոյն տպագրւած մը ամէն իրաւունք ունեցող այս կարևոր զաւուր՝ զրկուած

այսպէս իր ազգային կեանքի մշակման սատարներէն, և միայն իր եկեղեցիին կառչած, չի կրնար շարունակել իր գոյութիւնը:

Հնդկահայութիւնը, շերմօրէն ազգասէր, կը զգայ այս բոլորը և կ'ընդունի դարմանին անհրաժեշտութիւնը: Սակայն իրերու այժմու գոյութեան մէջ, տեղական ուժերով դժուար է կազմակերպչական այս գործը: Պէտք է մէկը որ ի պաշտօնէ լծուի այս գործին, համախմբելով իր շուրջը կարելի ոյժերը, և այդ մէկը՝ ըստ իրենց ալ տեսութեան, հոգևոր առաջնորդ մը միայն կրնայ ըլլալ:

Հնդկաստան թեմն է նոր Զուլայի առաջնորդութեան, սակայն Ամենափրկչեան վանքն ալ իր կարգին չունի անհրաժեշտ մարդը այս կարիքներուն գոհացում տալու կարող: Մինչև ցարդ, Զուլայի Աթոռին գործն է եղած Հնդկաստան գրկել հերթապահ քահանաներ միայն, որոնք, եռամեայ շրջանով, կուզան պաշտօնավարել այն քաղաքներուն մէջ, ուր Հայ եկեղեցի և կրօնաւորի մը ապրուստը ապահովելու չափ ժողովուրդ կամ կալուածներ կան: Յաւելաւ յիշատակելի թորգոմ Սրբազանի նուիրակութենէն յետոյ, շուրջ քառասուն տարիներէ ի վեր, երեք առաջնորդներ միայն (Սահակ Արքեպս. Այվատեան, Մեսրոպ Արքեպս. Տէր Մովսէսեան և Վահան Արքեպս. Կոստանեան) այցելած են հոս, ընձեռելով հոգևոր մխիթարութիւն և յաճախ յիշատակութեան արժանի կարգադրութիւններ: Վերոյիշեալ առաջնորդներուն այցելութեանց արդիւնքն ալ յոյժ վաղանցուկ է եղած, որոնք իբրև հիւրեր, եկած են ու անցած, և չեն կրցած վարչական կարգադրութիւններ ընել, և զազուլին վայրավատին հատուածներուն մէջ միութեան և ընդհանուր գործակցութեան աշխատանքներով զբաղուիլ:

Անշուշտ թէ այժմու պայմաններու ներքե, դիւրին չէ առաջնորդական հարցը վերջնականապէս կարգադրել, սակայն անհրաժեշտ է որ Հնդկահայութիւնը ունենայ իր հոգևոր պետը, առաջնորդի իրաւունքներով և պարտականութեամբ վարելու զազուլին ազգային, եկեղեցական և կրթական գործերու վերին տեսչութիւնը, իր կեդրոնը ունենալով Կալկաթա:

Իր գործը պիտի ըլլայ կազմակերպել եկեղեցական և վարչական կեանքը, տարուան մէջ երկկիցս այցելել զազուլիս բոլոր հատուածներուն, հոգևոր մխիթարութիւններէն դատ կազմակերպել ակումբներ, լսարաններ և հանդէսներ, թուրմ կանգնելու համար մէկ կողմէն օտարախօսութեան և ուժացման և միւս կողմէն մշակել ազգային կեանք և մեր արժէքներու նկատմամբ սէր, զուրգուրանք և հպարտութիւն զգալու ոգի:

Կալկաթայի մէջ զլիաւորաբար այժմ կան Հ. Բ. Բ. Միութեան Տիկնանց Միութիւնը, ինչպէս նաև ազգային ակումբներ և մարզական համալրմբութիւններ, որոնք սակայն չունին բաւարար միջոցներ զազուլին մէջ ստեղծելու ազգային կեանք և այդ ուղղութեամբ ձեռք բերելու կարելի արդիւնքներ:

Այս ընդհանուր տեսութենէն յետոյ, մեր յաջորդ խմբագրականներով մենք պիտի անդրադառնանք զազուլի վիճակին, ներկայ պահանջներուն և Տեղապահ Սրբազան Հօր տպաւորութիւններուն: